

НАКОНЕЧНИЙ А.Б.,

аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КАРАКАШ І.І.,

к.ю.н., професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНАЛІЗ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВОВІДНОСИН ІНСТИТУТУ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

В науці та практиці земельного права одне із центральних місць займають правовідносини пов'язані з переходом права власності на земельні ділянки. В рамках цих правовідносин дуже важливим є інститут примусового відчуження земельних ділянок. Зазначений інститут можна вважати комплексним з тієї точки зору, що він включає в себе не лише матеріальні норми цивільного, земельного, екологічного, кримінального права, а й процедурні положення галузі адміністративного права, а також процесуальні норми всіх видів судочинства. Окрім того, будучи одним із центральних інститутів галузей цивільно-правового циклу, головним правовим методом регулювання яких є диспозитивність, в основі досліджуваного нами інституту є в більшості норми імперативного характеру, що реалізуються, як правило, за допомогою державного примусу.

За таких умов більш ніж актуальним є дослідження суб'єктів правовідносин, що виникають з приводу примусового відчуження земельних ділянок з метою чіткого окреслення їхнього складу, аналізу правосуб'єктності, вивчення основних прав та обов'язків. Так, в теорії держави та права суб'єктом права розуміються індивіди, організації, громадські об'єднання, котрі в силу юридичних норм можуть виступати як носії суб'єктивних прав та обов'язків. Виходячи із цього, суб'єктами права власності на землю є особи, які можуть бути учасниками земельних правовідносин, оскільки земельним правовідносинам властивий комплексний зміст (земля виступає особливим об'єктом прав). Відповідно до Конституції України та Земельного кодексу суб'єктами земельних правовідносин можуть бути: фізичні особи (громадяни, іноземні громадяни та особи без громадянства), юридичні особи (засновані громадянами України або юридичними особами України та іноземні), територіальні громади (реалізують свої правомочності безпосередньо або через органи місцевого самоврядування), держави (Україна та іноземні держави реалізують свої земельні правомочності через відповідні органи державної влади).

Окреслюючи чітко коло суб'єктів правовідносин інституту примусового відчуження земельних ділянок, на нашу думку, необхідно виходити відповідей на наступні запитання: які підстави примусового відчуження земельних ділянок і чи є вони виключними? які суб'єкти виступають сторонами щодо зазначених підстав? які суб'єкти безпосередньо чи опосередковано беруть участь в відповідних земельних процесуальних правовідносинах?

Виключного переліку всіх підстав примусового відчуження земельних ділянок не дає на сьогоднішній момент жодних нормативно-правовий акт. Так, з аналізу ст. 140 та ст. 143 Земельного кодексу України можна виокремити перелік підстав примусового відчуження земельних ділянок [1]. Проте, більш комплексно досліджуючи законодавство, звертаємось і до ст. 346 Цивільного кодексу України, яка зазначає додаткові підстави відчуження майна (які можна також застосувати до земельних ділянок), розвиток яких знаходимо в відповідному спеціальному законодавстві (викуп пам'яток культурної спадщини; реквізиція) [2]. З урахуванням цього, на нашу думку можна виділити такі підстави примусового відчуження права власності на земельні ділянки: звернення стягнення по зобов'язаннях власника; відчуження з мотивів суспільної необхідності; припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; викуп пам'яток культурної спадщини; відчуження в умовах воєнного та надзвичайного стану; конфіскація.

Виходячи із окреслених нами підстав, вважаємо, що сторонами цих правовідносин можуть виступати: громадяни та юридичні особи; іноземці, особи без громадянства; територіальні громади; держава. Іноземні держави не виступають учасниками відповідних правовідносин. З аналізу законодавства

вбачається, їхня участь можлива щодо правовідносин, не пов'язаних із примусовим відчуження (наприклад, при викупі земельних ділянок для суспільних потреб [3]).

В науці земельного права вчені виділяють також земельні процесуальні правовідносини – тобто ті, які регламентуються нормами, що встановлюють порядок виникнення, зміни і припинення земельних правовідносин (наприклад, порядок здійснення землеустрою, оскарження рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, процедура розгляду земельних спорів) [4].

Як уже зазначалося, основу інституту складають норми що опосередковуються за допомогою державного примусу. При цьому варто відзначити, що більшість із підстав реалізуються лише при наявності окремих специфічних суб'єктів – таких як суди, специфічні органи державної влади (державні виконавчі служби, органи внутрішніх справ, органи військової сфери та ліквідації надзвичайних ситуацій та інші). Тим не менш, однозначно включати всіх зазначених нами суб'єктів як суб'єктів інституту примусового відчуження земельних ділянок не варто з таких підстав. Досить дискусійним на сьогодні залишається питання щодо включення суду як учасника процесуальних правовідносин. Основним же критерієм, на нашу думку, щодо можливості віднесення до числа суб'єктів відповідних правовідносин є безпосередність участі відповідного органу чи фізичної, юридичної особи. Враховуючи, що розглянуті нами органи державної влади здійснюють безпосереднє відчуження на користь держави їх можна віднести до числа суб'єктів. В той же час, участь суду є опосередкованою, тому включати не вбачається доцільним. Тим не менш, зазначимо, що це питання ще потребує детального додаткового вивчення.

Виходячи із вищевикладеного, можна зробити наступні висновки:

- до суб'єктів правовідносин примусового відчуження земельних ділянок можна віднести – громадян, юридичних осіб, іноземців, осіб без громадянства, державу (Україна), а також відповідні органи через які чи за допомогою яких вона здійснює свої права в сфері примусового відчуження;

- з аналізу законодавства випливає, що іноземні держави не є суб'єктам відповідних правовідносин;

- дискусійним залишається роль та місце судів у земельних процесуальних правовідносинах.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

3. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 1. – Ст. 2.

4. Земельне право України: Підручник / За ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. - Вид. 2, перероб. і доп. - К.: Істина, 2009. – С. 325-326